

**MÁNÁID
MIELMEARRIDEAPMI**

ČOAHKKÁIGEASSU

Nigel Thomas and Claire O'Kane
International Centre for Childhood Studies
University of Wales Swansea

February 1998

Máná mielmearrideapmi

Álggahus

Dát girji lea čeahkkáigeassu “máná mielmearrádusa” dutkamis.
Mii leat čállán dan:

- vai olbmot ožžot diehtit maid mánát ja rávisolbmot muitaledje midjiide mielmearrádusa birra
- juogadeame dihte dán dehálaš dieđu ahte máná hálida *mearridit* eanet iežas eallindilálašvuodas

Girji olgeš beale siidduin addit oanehaš čeahkkáigeasu dutkamis, ollu cealkagiiguin sihke mánáin ja ollesolbmuin geat leamašan mis veahkin.

Dutkama bohtosiid leat vuđolaččat čilgen gurut beal siidduin. Jus hálidat álkkes teavstta, de doalat iežat olgeš beal siiduide. Jus sávatgo ollislaš dieđuid, de loga siidduid gurut beali.

“ Buot olbmot galggašedje beassat mearridit iežaset eallinvuogi“
(gánda 12)

“Mu mielas galggašii mis eanet dadjamuš, go ii leat vuoiggalaš ahte rávisolbmot galget álelassii mearridit buot“
(nieiddaš 10)

“Jos sii eai suova dadjat maid oaivvildan, dalle mun gal huikkádan `dál lea mu sátnevuorru`
(gánda 12)

Álggahus

Dát girji lea ráhkaduvvon addima dihte oanehaš čilgejumi dutkamis mánáin geaid lagaš eiseválddit fuolahit, ja mánáid vejolašvuodain oasálastit mearrádusaide ja dahkat válggaid iežaset eallimis. Ulbmil lea juohkit dutkanbohtosiid albma láhkái, ja deattuhit dan maid oahpaimet mánáid vásáhusain iežaset dilis.

Mii doaivut girjjáš bohtá ávkin earáide vai áddejit man dehálaš lea mánáide ja nuoraide beassat leat mielde mearrideamen áššiid mat gusket sidjiide ja sin eallimii.

Girjgis leat diedut dáin áššiin:

- **Dutkama ulbmil ja duogáš**
- **Ovdamearkkat oasálastimis** (iskadeamit proseassas mo máná vejolašvuolta lea go earát mearridit)
- **Máná ja rávisolbmuid vásáhusát ja oaivilat** (dárkilis bearráigeahčču mánnájoavkkus ja rávisolbmuin geain lea ovddasvástádus mánáin)
- **Manne mánná hálidivččii eanet dadjamuša**
- **Váikkohusat mánná dutkama**
- **Manne lea nu dehálaš diktit máná válljet ja mearridit**
- **Dutkama rávvagat/miedut**

Iskkadeami ulbmil

Ulbmil lei gávnnahit man ollu mánát gaskal 8 ja 12 jagi, geat eai oro vanhemiiguin ovttas, leat mielde válljemis ja mearrideames. Muhtimat oaivvildit ahte dán ahkásaš mánát leat doarvái boarrásat ja ožžot leat mielde mearrideamen hui dehálaš áššiid, ja earát oaivvildit dán ahkásaččaid menddo mánálažžan. Fáddá leage váttis, eahpádusain ja mearridemiin váttis áššiin. Mii sávaimet geahčadit eahpečielggasvuodaid ja dárkkildit dáid eanet. Deháleamos lei gullat mo máná mielas lei iežas dilálašvuolta, ja dovddai go ahte lei mielde válljemis ja mearrideames sutnje gullelaš áššiin.

Girjjis gávnnat dieduid:

- Manne ja mo čađaheimmet iskkadeami
- Mo mánna oasálastá iešgudetge mearrádušas
- Máná ja rávisolbmuid vásáhusat ja oainnut
- Manne lea mánás miella mearridit eanet
- Min plánat viidáseabbot
- Buori jurdagat boahteáigái

Manne iskkadeapmi čadahuvvui:

- Sávaimet fuomášit man olu mánát geat eai oro vanhemiiguin ovttasajis, ledje mielde mierrideamen
- Sávaimet oaidnit man čeahpit sosiál-ja fuolahusbargit ledje addit mánáide váikkohanfámu válljemis ja mearrideames
- Sávaimat gullat mánáid vásáhusaid ja oaiviliid

Mo čađaheimmet iskkadeami:

- Iskademiid čađaheimmet 1996:s ja- 97:s
- Mis ledje veahkin čieža báikkálaš eiseváldi Englánndas ja Walesis
- Jearahalaimet measta buot mánáidsuodjalusa mánáid, oktiibuot 225 máná gaskal 8-12 jagi
- Álggos guorahalaimet man olu mánát besse válljet ja mearridit
- Dasto guorahalaimet 47 máná vuđoleabbo- háladeimmet mánáiguin ja ovddasvástideaddji rávisolmuiguin. Deaivvadeimmet vuos juohke mánáin oktonassii ja dasalassin joavkkuin `doaimbeivviin`.
- Dál hálidat juohkit bohtosiid ja vásáhusaid, nu ahte earáide maid bohtet ávkin.

Mo dagaimet iskkademiid:

Čadaheimmet iskkademiid 1996:s ja –97:s čieža báikkálaš eiseváldeguovlluin Wales:s ja Englánddas. Álggos vuos jearahalaimet olbmuid, čohkken dihte váldo dieđuid buot mánáid birra gaskal 8-12 jagi, guđet dien áigodagas ledje báikkálaš eiseváldiid hálddus. Sosiálbargiid dieđuid čohkkiimet oažžun dihte ollislaš gova mánáid dilis ja oasálastimis čoahkkimiin gos mearridit dehálaš áššiid.

Nubbi lávki lei dárkilis guorahallan 47 mánás, vudolaš guorahallamis juohke mánás.

Dán iskkadeami sisdoallu lei:

- Ságastallat juohke mánáin
- Jearahallat sosiálbargiid ja fuolahusbargiid ja muhtimin maid máná vanhemiid
- Doaimbeaivvit, eanáš mánáiguin joavkkuin

Goalmmat oasis leat dieđut ja viidásat nákkáhallamat eiseválddiiguin, analysat ja čállin, ja maddái gárvvisteapmi ollu materialain mat galget leat veahkin viidásat barggus.

Iskkademiid ehtihkálaš oasis:

Go álggaheimmet dákkár sensitivvalaš iskkademiid diđiimet dáid morálalaš váttisvuodaid, erenoamážit mánáiguin geat eai ása šat ruovttus. Mii geahččaleimmet dáhkidit ahte mánát ožžo doarvái dieđuid, vai lei álkit mearridit áigot go searvat iskkadallamii vai eai. Dasa oaččuimet veahki rávisolbmuin geat dovde mánáid.

Leimmet ráhkadan ollu ”oasálastin doaimmaid” dahkan dihte čoahkkimiid nu somán ja miellagiddevažžan go vejolaš.

Loahpas deattuheimmet ahte buot maid mánát ja rávisolbmot muitaledje čoahkkimiin, ledje konfidensiellat dutkiid ja earáig gaskkas geat ledje fárus guorahallamis.

Mo oaččuimet olbmuid searvat dutkamii:

- Oinniimet ahte iskkadeapmi čuozaí garrasit millii muhtun mánái
- Ráhkadeimmet mánáide áddehatti diehtujuohkingihpágiid
- Lei mánáid duohken áigogo searvat vai eai, ja man láhkái sii sávve oasálastit
- Fertiimet oažžut doarjaga ja luohttámuša rávisolbmuin geain lei ovddasvástáduš mánáin
- Mii geavaheimmet `oasálastin doaimmaid` dahkat iskkadeami eambo somán ja miellagiddevažžan
- Buot mii doppe daddjui lei konfidensiella.

”Mun ferten dadjat....in goassige leat dovdan iežan ná oadjebassan hállat dáid áššiid birra. In jáhke iežan dovdan nu stuorra oadjebasvuoda geasage, go ovdal lean háleštan dáid áššiid birra”(gánda 12)

Mánáid mielmearrideamit leat mánggalágánat:

Muhtin boadus iskkadeames:

- Ovddes ektui besset dál eanet mánát leat mielde mearrideamen
- Muhtin mánát oasálastet dávjá, ja eará mánát hui hárvvit
- Boarrasat mánáid jearahit dávjjit go nuorat/unnit mánáid
- Mánát oasálastet dávjjit go dilálašvuodát leat bissovaččat ja buohkat doibmet bures ovttas

Maid fuomášeimmet, ja mánáid dovddut go oasálastet mearrideapmái

Go buohtastahtta ovddit jagiid ektui, oaidnit ahte mánát gaskal 8-12 jagi oasálaste eanet mearrádusgažaldagaide.

55% mánáin ožžo čuovvut olles čoahkkima mat guske sidjiide, ja dasa lassin oaččui 6% čuovvut osiid čoahkkimis.

Mánáid oasálastiin lei nu ja ná:

- Muhtin mánáid dollet oalát olggobealde mearridan ja välljen proseassa
- Earát ožžot dušše gullat bohtosiid
- Muhtimat ožžot vejolašvuoda oasálastit, muhto ii leat oktage fárus sin doarjumin ja eaige leat beassan ráhkkanit doarvái bures
- Earát leat ožžon ollásit dieđuid ja lea maid gažaduvvon
- Ja muhtimat besset áktiivalaččat oasálastit

Dán ahkásaš mánát besset searvat dávjjit aht` dávjjit dákkáraš proseassaide, dađe mielde go rávásmat.

38% gávccijahkásaččain jerrojuvvojedje oasálastit osiide, dahje olles sidjiide gullevaš čoahkkimiin, ja 66% logijahkásaččain ja 85% 12 jahkásaččain fas jerrojuvvojedje.

Eará dilálašvuodát mat sáhttet máná báidnit oasálastimis čoahkkimiin:

- Go mánáid dilálašvuolta lea stádis, de lea jáhkkimis ahte sin jerret dávjjit čoahkkimiidda fárrui, muhto illá jerretge jos stuorra ja dehálaš áššit galget mearriduvvot
- Go geavahit LAC- jearahallanskoviid čoahkkimis, de mánát osálastet dávjjit
- Go lea soabalašvuolta gaskal bearraša ja fuolahusdoaimma, de máná mielas lea álkit dohko searvat ja máđe váddásat, jos soabahisvuolta vuorjá

Sosiálbargit mitalit ahte eanáš mánát guđet oasálastet čoahkkimiidda, leat mielde mearrideamen bohtosiid. Dattege čájeha ahte mánáin leat uhcit maid cealkit bohtosii, jos mánáid ja sosiálbargiid oaivilat áššái eai leat dat seammát.

Vaikko čoahkkimiid dolletge mánáid ruovttus, de mánát eai oaččo dieđu goas čoahkkin galgá leat, geat oasálastet ja man áššis lea sáhka.

Čoahkkimiid oktavuodas ožžot mánát hui hárve advokáhta dahje eará veahki. Dávjá eai oaččo dieđuid ahte lea vejolašvuolta váidit mearrádusaid, ja ahte lea vuoigatvuolta geavahit jietnabáddema čoahkkimiin, ja dušše 26% leat geavahan dán vejolašvuoda.

Olu sosiálbargit háleštit dušše mánáiguin. Sárgun dahje eará doaimmat leat uhccán anus sosiálbargiid gaskkas

Maid sosiálbargit muitaledje

”Mun jáhkán mii jurddašat man agis mánát leat dan dásis go ieža besset buktit ovdán oaiviliiddis, ja suodjalat go badjelmearálaččat, go eat atte lobi dasa? Nuppe láhkái, vahágahttitgo dilálašvuoda lunddolašvuoda?”

”Mun muitalan sutnje buot maid diđežan raporttaid birra. Dasa lassin oažžu välljet čállágo, dahje mun veahkehan su ohcat sániid dasa maid hálida dadjat”.

”Son ii boađe goassege. Ii liiko čoahkkimiidda, muhto su oaivilat bohtet ovdan deaivvademiid referahtain”.

“Jos bargu galgá bargojuvvot, de fertet daiguin hommát *mánná* čoahkkimiid. Mo sáhtát máná hoigadit seahkalagaid bealle dusiinna rávisolbmuiquin ja vuordit su mielas ovttasbargat?”

“Mu mielas ii lean vuogas ahte son lei mielde dán lágán ságastallamis. Dáppe lei sáhka su láhttenvugiin ja su váttisvuodain oktavuoda oažžut earáin. Ledje ollu áššit man birra rávisolbmot dárbbasjedje háleštit.”

“Muhtin čoahkkimin atne máná iešlágánin, jos deaivvai suhttat. Muhto dát dáhpáhuvvá dávjá go mánát dovdet ahte earát mearridit sin ovddas.”

“Dán jearahallama čuovggas oainnán ahte mun berren addit sutnje eanet saji hállat alccesis buorrin.”

Mánáid ja rávisolbmuid vásáhusat ja oaivilat

Mánáid mielmearrideapmái ledje mángga lágán oaivilat. Galgego mánát beassat mielde mearrideames iežaset áššiid vai eaigo galgan.

Čuovvovaš golbma áššiid dihte....

- Mearráduusat máná eallimis
- Dahkat mearrádušaid mánáide geat eai ása vanhemiiguin ovttasajis
- Diktit máná leat fárus mearrideamen

...beassat miige searvat mánáid ja rávisolbmuid oaiviliida ja vásáhusaide.

Mearráduusat máná eallimis

Hui dehálaš ahte mánát besset oasálastit

Lei oalle čielggas:

- Ahte rávisolbmot dábálaččat eai váldde duohtan dán ahkásaš máná oaiviliid
- Ahte mánát leat čeahpit mitalit iežaset fearániid ja dovdduid birra
- Ahte mánáin lea miella mearridit eanet alcceseaset guoskevaš áššiin
- Mánáid mielas galggašii buohkain sátnevuorru ja buohkat galggašedje oažžut rehálaš meannudeami

Mii ássat servodagas gos kultuvra lea dakkár ahte mánáin lea uhccán dadjamuš, uhccán besset ráddádallamiin mielde, eaige beasa mearridit stuorrát. Rávisolbmot eai váldde min vuhtii, mitalit mánát čielgasit. Badjelgehččet, eai váldde fárrui, gaskalduhttet, rievdadit dahje hilgot dan maid mánná dadjá.

Mii ássat servodagas gos fertet gohcit mánáideamet badjel. Sivva lea geafivuohta, barggohisvuohta, vearddagut, garramirkkut, illásteapmi ja veagal doalvut mánáid, johtolat ja birasnuoskkideapmi. Rávisolbmuid ballu lea gáržžidan mánáid stoahkanšiljuid.

Mánáidsuodjalusláhka lea váikkuhan mánáid sávaldahkii beassat leat mielde mearrideamen. Stuorát beroštus ON:a mánáidkonvenšuvdnii lea mielde boktimis olbmuid beroštumiid.

Mánáid ja rávisolbmuid vásáhusat ja oaivilat

Dát girjeoassi lea juhkkjuvvon golmma sadjai:

- Mearrádusat máná eallimis
- Dahkat mearrádusaid mánáide geat eai ása vanhemiiguin ovttas
- Diktit máná leat mielde mearrideamen

Mearrádusat máná eallimis

Duogáš:

- Mánát áddejit eanet go mii jáhkkit
- Dábálaččat garvet rávisolbmot mánáid ságaid
- Mánáin lea uhccit friddjavuohta danin go rávisolbmot balahit sin bárttis
- Máŋŋágo “ChildrenAct”* ja ON mánáidkonvenšuvdna ilmmaiga, leat eanet luoikagohtán beallji mánáide

“Gáttátgo rávisolbmot beroštit guldalit mánáidságaid seammáláhkái go rávisolbmuidságaid?”

“Mun jáhkán, eatnašat- in mun daja buohkat, muhto eatnašat guldalit rávisolbmuid ságaid eanetgo mánáidságaid. Jáhkán sii liikojit ovttaláhkái `dahkaluddat” ja dadjat; “jo, jo, son leage dušše mánná- guhte berošta das, mii leat vuoibmát ja bargat nugo hálidat!” (nieiddaš, 10)

“ Munnje lea hui dehálaš searvat daidda mearrádusaide go...dát ášši guoská *munnje*. Mu mielas galggašedje rávisolbmot dárkileabbo gullat mu oaiviliid dáid áššiide.” (nieiddaš, 9)

* Mánáidsuodjalusláhka England:as ja Wales:s

Dehálaš mearrádušat mánáide

Mánáin leat iežaset oaivilat, sávaldagat ja beroštumit. Beaivválaš, oanehisáigge mearrádušat gullevaččat sin boahteáigái, leat seamma dehálačča go guhkesáigasaš mearrádušat. Go váldit fuola ja bargat mánáiguin, de fertejit rávisolbmot muitit man dehálaččat beaivválaš mearrádušat leat máná eallimis, ja surgat ahte mánát ožžot doarvái áiggi ja vejolašvuoda dovddastit iežaset oaiviliid dáid áššiide.

Deháleamos mearrádušat maid mánát namahedje dávjjimusat ledje: Gosa sii áigot vuolgit, maid barget, goas besset deaivat bearrašiiddiset, skuvla, stoahkan, gos ášset, makkár ustibat, guhká ožžot jávkat, mo gárvodit, maid borret, nohkkanáiggit, valáštallamat, TV, ruoktu ja vistebarggut.

Dasa lassin ledje muhtin mánás garra oaivilat dáidda áššiide: Mánne sii leat bearraigeahču vuolde, lubmaruđat, leat ovttas ustibiguin ja mo sii láhttejit. Sohkaelli ja ahki mearrida mii lea deháleamos mánáide. Gánddat háleštit eanet doaimmaid, spealuid ja stohkosiid birra, ja goas galget leat siste, nieiddaid guovddázis lea gaskavuohta ja verddevuohta, oktavuohta bearrašiin, skuvla ja manne sii leat bearraigeahču vuolde.

Illustration by Ashley aged 9

Dehálaš mearrádusat mánáide

- Eanáš mánáide leat beaivválaš mearrádusat hui dehálaččat
- Lei dávjá sáhka mearrádusain nugo `gosa mun manna` ja `maid barggan`
- Guoskevaš mearrádusat `goas beasan deaivvadit bearrašin` ja `gos ásan` leat maiddái oalle dehálaččat.
- Lea erohus makkár mearrádus nieiddaid mielas lea dehálaš, gánddaid ektui

“ Mu divaštallan áššit leat: Goas deaivvadan etniin- sáhttetgo de mu adopteret? Nohkkanáigi, ollu lubmaruđaid oaččun, sáhttitgo bussáčivggaid doallat vai eat, ja oažžutgo telefovnnas hállat”. (nieida, 12)

“Mun manan dušše šilljui čiekčat spáppa.....dat lea buot min mearrádusat, nu lea maiddái mu ustibiin”. (gánda, 12)

“Sadjásašruoktu, já ...nugo sii välljejit, muhto mun sáhtán muitalit liikongo, vai in. Ná leage buot sosiálbargit dahkan. Na, mus livččii olu maid dadjat dán áššái, sii han eai bija mu dakkáraš báikái gosa mun in liiko”. (gánda, 12)

“ Leamašan dáppe sullii njeallje mánu, muhto mus eai lean eará vejolašvuodát. Vuosttaš báikái gosa bohten in beassan ovddalgihtii gallestaddat, dolvo dušše mu dohko. Dáppe gal bessen fidnat ovddalgihtii gallestaddamin, muhto mus ii lean miella dáppe orrut. Sii dušše hoigadedje mu deike”. (gánddaš, 9)

Olbmot geat leat dehálaččat mánáide

Mánáid mielas galget sin lagamusat ja luottehahtti rávisolbmot beassat mearridit eanáš beaivválaš áššiid. Sii eai dáhtu amas olbmuid mearridit sin ovddas. Gullevaš rollat vánhemiidda, biepmovánhemiidda, mánáid `ruovttubargiide` ja sosiálbargiide, ja dáidda guoskevaš mearridusaide, rivdet ollu áššiid vuodul. Earret eará fuolkevuhta, oktasaš beroštumit, dili stádisvuhta ja vuoigatvuđalaš dilálašvuhta.

Juhkkojuvvon barggut mearrádusaid oktavuodas álkida barggu go iešguđetge osolaččat barget ovttas, ja lea váddásat go dilli ja rollat leat eahpečielgasat. Muhtin sosiálbargit oidnet rollaset koordinahtorin gii gullá buohkaid oaiviliid ovdalگو mearrida mii lea mánnái buoremussan, ja earát fas oidnet iežaset mánáid advokáhtan. Aiddo soames mánná vuordá veahki vieljainis ja oappáinis, dahje ustibiin go lea ášši mearrideames ja válljemis.

Mánáid vásáhusat go besset leat milde mearrideamen

Olu mánát leat iešguđetge láhkái mielde mearrideamen iežaset áššiid. Orru leamen nu ahte mánáin lea ollu dadjamuš smávit áššiin, muhto stuorát áššiid mearridit eanet rávisolbmot. Mánát mitalit ahte dađimielde go sii rávásmat, de besset sii eanet mearridit, luottevašvuhta lea nannosat, sii ožžot buorebut čilgehusaid ja rávisolbmot heitet dađistaga sin suodjalit.

Rávisolbmuid ráját mearridit mánáid eallima. Beaivválaččat jearrat lobi, šiehtadallat ja čuovvut njuolggadusaid. Sin mielas fuolahusoassái lea sis uhccán maid dadjat. Eanáš mánáin lea uhccán dadjamuš go lea sáhka das ahte earát almmat bearaš, galget sin fuolahit. Skuvllas leat maid vásihan ahte lea stivrejeaddji hálddus hápmet vásáhusaid, ja sis ii leat makkárge dadjamuš áššiide.

Riiddut bohcidit mángga láhkái, ja das mo mánná lea, mo máná ovddasvástideaddjit leat, ja makkár dilálašvuhta lea. Fuolahusmánás leat dávjá mánga rávisolbmo iežas birrasis. Eanáš mánát dihtet ahte biebm- dahje fuolahusbargiin ii leat sin lohpi fysálaččat ránggáštít. “Vistearreasta” lea dábáleamos ránggáštánvuohki.

Soardin lea hui dovddus vásáhus mánáide, ja dát boktá ollu vuorjášumiid. Mánáide lea vuoiggalašvuhta hui dehálaš ášši. Vaikko vel áddejit ahte ráját leat biddjon sin oadjebasvuoda dihte, de vurdet rehálašvuoda ja seammá friddjavuoda go ustibiin lea.

Mánát eai liiko go sosiálbargit bahkkejit sin beaivválaš eallimii. Ovdamearkan ovdánbukte mánga máná garra oaiviliid guoskevaš njuolggadusaide go galge orrut ustibiid luhtte, nugo jo lea dábálaš sávaldat mánnávuodas.

Olbmot geat leat dehálaččat mánnái

- Luohttevaš lagasolbmot leat buot deháleamosat
- Mánáide lea álkit háleštit go rávisolbmuid gaskkas lea soabalašvuohta
- Muhtin sosiálbargit barget bures mánáiguin- earát barget eanet ollesolbmuiguin

“ Leago mihkkege mii dahká álkibun háleštit muhtin olbmuiin”?

“Danego don dovddat sin nu bures, dalle dovdet sii du dovdduid, ja nu ain”.
(nieida, 12)

Mánáid vásáhusat go besset leat mielde mearrideamen

- Muhtin mánás lea eanet dadjamuš go earáin
- Áššit nuppástuvvet dađi mielde go mánná rávásmuvvá
- Mánáin lea dihto ráját ja njuolggadusat čuovvut
- Vistenjuolggadusat nuppástuvvet báikkis báikái
- Riidduid ja disipliina giehtadalle mángga láhkái
- Soardin lea váttisvuohta mainna mánát gártet deaivvidit
- Vuoigatvuohta lea hui dehálaš mánáide
- Mánát ožžot dávjjit eanet dadjamuš `smávit` mearrádusaide ja uhcit fas `stuorát` mearrádusaide
- Muhtin mánáid mielas lea álkit beassat leat mielde mearrideamen go dovdet iežaset `ásuiduvvan`
- Mánáin váilu kontrolla muhtin dehálaš áššiin eallimis – nugo skuvla ja das go earát go bearaš gártet sin fuolahit

“Dađistaga go rávásmuvat, maid gáttát nuppástuvvat mearrideames”?

“ Muhtin olbmot gildet hárve. Nu lea gosa mun áiggun vuolgit ja dá lea maid mun hálidan. Sii gildet hárvvit”. (gánddaš, 9)

Mánát eai liiko go sosiálbargit hehttejit sin deaivvamis bearrašiinniset, dahje addet vuosttaldeaddji dieđuid goas sáhttet deaivvadit dahje manne eai sáhte deaivvadit. Muhtin máná mielas lea álkit leat mielde mearrideamen go odđa báikái lea sajáiduvvan ja vássánáigi lea báhcán duogábeallái. Juohkki ruovttus leat iežas njuolggadusat, ráját ja vuogit mo čájehit fuolalašvuoda. Mánát gudet molsot orrunbáikkiid fertejit hárvánit mánggalágán njuolggadusaide, ja danne lea čilgenvuohki ja oktasašbargu mánáiguin hui dehálaš.

'Choice' an illustration by Ashley aged 8

“Go mus lei miella eatni oaidnit, doppe ii lean oktage gii beroštii. Lei dušše sosiálbargi guhte hehttii munno deaivvadeames.
Eatnis lei miella mu deaivat, muhto ii oktage eará addán sutnje vejolašvuoda“.
(nieida,12)

“Boahte jagi- go beasan oaidnit iežan vieljaid ja oappáid, de mus lea hirbmat miella singuin deaivvadit go mun lean buorre sidjiide”.
“Na beasatgo singuin deaivvadit”
“Jo, muhtumin, lea golbma jagi dassá go mañemustá deaivvadeimmet”.
“Na, gii mearrida goas beasat singuin deaivvadit, ja man láhkái dan barget”?
“Goas beasan singuin deaivvadit.....sosiálbargi” (gándaš, 10)

“Uhccivuoda rájes áddešgohten, ja jagiid mielde leat čilgen mo munnje ain manná- nu ahte mun guhkit áiggi galgen fuolahusas”. (nieiddaš,10)

“Mus lei miella háleštit dán birra mo nuppiid geahčen lea ijastaddat. Jerren muhtin beaivvi biepmoeatnis dán ášši birra, biepmoeadni biehttalii `it sáhte` go dasa lea ollu njuolggadusat ja mis ii leat lohpi”. (nieida 12)

“Leago du mielas oktage mearrádus maid sii ožžot mearridit du ovddas”?
“Jo, mu mielas lea ortnegis ahte sii mearridit goas mun beasan vuolgit eatni ja áhči lusa- go mu mielas lea dát váttis ášši”. (gánda 12)

“Sávašin munge beasašin jávkat olgun nu guhká go mu ustibat, muhto dan mun in beasa”. (gánda, 11)

Mearrádusasearvan go mánná lea fuolahusas

Mánáid oasseváldin čuovvolusčoahkkimiin

Čuovvoleapmi lea mánáid mielas iešguđetgelágán, vejolašvuohtan gos olbmot: gehččet leatgo buorre mielas, mearridit du ovddas, jearahallet ja plánejit du boahhte áiggi. Muhtin mánát dihte veaháš mat čuovvolusčoahkkimat leat. Mánát hálidit čuovvut čoahkkima máŋgga sivas:

- `Dannego dát lea mu eallin`
- `In hálit ahte olbmot dahket mearrádusaid mu sealggobealdi`
- `Oažžut diehtit mii dáhpáhuvvá`
- `Dannego olbmot vurdet dán mus`

Ollu mánát leat ráhkkanahttán iežaset formálalaš čoahkkimiidda, vaikko sin mielas doppe lea ahkit ja váivi.

Lea máŋga siva manne muhtin mánát eai beroš searvat čoahkkimiidda:

- muhtumiid mielas ii leat miellagiddevas čoahkkimiid čuovvut
- muhtumiin leamašan váivves vásáhusat
- muhtumat garvet riidduid
- earát eai leat doarvái oadjebasa oasálastit

Mánát geat oasálastet čoahkkimiidda, dovde dorvvu ja sin oainnut váldojuvvojedje vuhtii, muhto galggašedje buorebut ráhkkanit čoahkkimiidda.

Eanáš mánát jáhkket sis ii leat mihkkege váikkuhusaid čoahkkimiid bohtosidda. Mánáin ledje ollu jurdagat mo čoahkkimat galge dahkkojuvvot eanet miellagiddevažžan ja suohttaseabbon.

Mearrádusasearvan go mánná lea fuolahusas

Mánáid oasseváldin čuovvolusčoahkkimiin

- Olbmui leat iešguđetgelágán oaivilat mii ulbmiliid lea čoahkkimiiguin: Muhtimat jáhkket dat lea geahččan dihte leago mánáin buorre dilli, earát gáddet dat lea mearridit mánáid boahte áiggi.
- Mánáin leat mánga oaivila manne sii berrejit čuovvut čoahkkima: Muhtin mánát liikojit oasálastit čoahkkimiidda, ja olusiin ii leat miella oasálastit.
- Mii dáhtuimet mánáid árvoštallat čoahkkimiid sierra beliid: Eanášat dovde dorvvu ja sin oainnut válđojuvvojedje vuhtii. Muhto lei sávamis beassat iežaset buorebut ráhkkanahhtit dasa.
- Eanáš mánát eahpidedje iežaset váikkuhanfámu mearrádusaide
- Aiddo soames mánás lea vejolašvuohta válđit bealušteaddji olbmo mielde čoahkkimiidda.
- Guorahallama berrešii mánáin divaštaddat sihke ovdal ja mánná čoahkkimiid ja muđuid maid.
- Mánát muitaledje áššiid birra mat dahket čoahkkimiid sihke váttisin ja álkibun

“Bealistan in liiko čoahkkimiidda, muhto manan dohko amaset hallat duššiid mu sealggoealde”. (gánda, 12)

“Rávisolbmot gal johtet dákkáraš čuovvolusčoahkkimiin, go sii dat bohtet mearridit”.(nieida,10)

“Sii hállet du skuvlla birra, mo duinna mánná, mo liikot biepmovánhemiidda, ja lea go mihkkege boastut. Leago mihkkege boastut, ja leago mihkkege maid it liiko....”
(gánda,12)

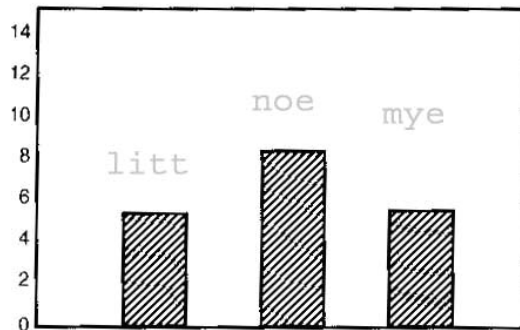
Mo mánát árvvoštalle čoahkkimiiddeset

Hárjehus `báhput kruhkkus`

Mii dáhtuimet mánáid geat ledje oasálastán čoahkkimiid árvvostallat sierra lágán vásáhusaid dán láhkái, ahte bidjat vissis logu báhpuid iešguđetlágán merkejuvvon kruhkkuid sisa.

Nu sáhttege álkít ovdanbuktít vástádusaideaset, ja dasa lassín oaččuimet ávkkálaš dieđuid dás. Gávccenuppelot máná ledje fárus hárbhallamis, ja bohtosiid oainnát dás vuolábealdi.

Ráhkkaneapmi

Doarjja

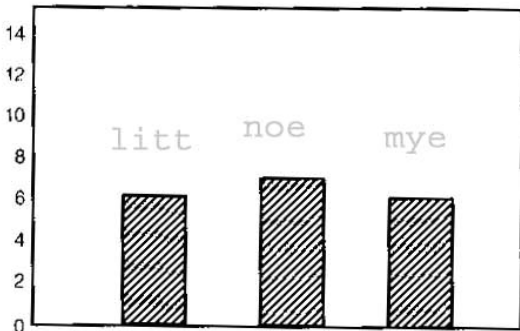
Man ollu mun hálan

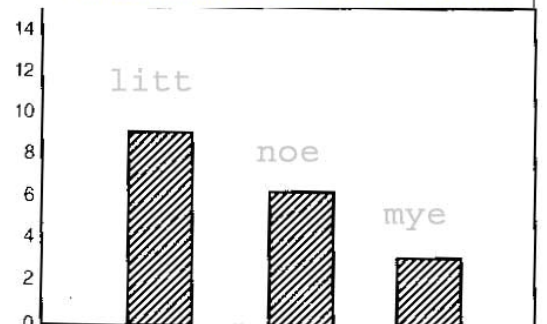
Man ollu sii guldalit

Vaikkuheaipmi

Man sakka mun liikon oahkkimiidda

Mii gávnaheimmet ahte geavahedje hui uhccán sorjjasmeahttun doarjaga, ja háreve máná movttáskahitto ustiba váldit fárrui.

Čoahkkimiid ferte atnit oassin stuorát proseassas. Ráhkkaneapmi ja gulahallan sihke ovdal ja mánná čoahkkimiid lea dehálaš oazžumis mánáid searvat .

“Mii mearrida gudemuš čoahkkimii don hálidat vuolgit”?

“Lea gážaldat man ollu olbmot doppe lea...ja ovddalgihtii beasan diehtit čoahkkima sisdoalu. Ja jus mun dajan `mus ii leat hálo vuolgit` das ii beroš oktage maidege“.
(nieida,11)

“Dihitetgo don čoahkkimiid sisdoalu“?

“In duodasge. Dat lei beare dohkkehit nugo dat lei“. (gánda,12)

“Jus ii livčče lean nu ahkit, de livččen máššan orrut doppe guhkit áigge ja hállan eambbo“. (gánddaš, 10)

“Geat eanáš hálaiga leigga mu dikšu ja oahpaheaddji. Hállen mun veaháš...válljejin čuoldit áššiid, ii hállat menddo ollu.“ (gánda, 12)

“Hálletgo don ollu čoahkkimiin“?

“In, sii muitaledje mu ovddas buot. In bálle dadjat maidege“. (gánda,12)

“Sii guldalit go hálan – in mun daja sii barget dainna maidege, muhto anjke viššet gullat...Jus hálidit bargat juoidá de nu sii dahket – dábálaččat ii leat mus vejolašvuohta dán nuppástuhttit.“. (gánda, 12)

“Go dus lea sosiálbargi ja biebmovánhemat, de lea buot álkit, sii háleštit munnuin etniin. Áhčči gal lea oalle bahániikkán jus son deaivvaš boahtit“. (gánda 12)

Muhtin áššit dahket čoahkkimiid váttisiin mánáide:

- Buohkat gehččet sidjiide
- Amas olbmot divaštallet sin eallima birra
- Ii diehtit mas lea sáhka ja geat bohtet čoahkkimii
- Čoahkkimat bistet menddo guhká

Muhtin áššit dahket álkibun mánáide oasálastit:

- Dovdet buot čoahkkinolbmuid
- Lea ráhkkanan ja oažžu doarjaga
- Ožžot válljet man láhkái oasálastit
- Ožžot áiggi ovdánbuktit oainnuideaset

Muhtin mánát eai oaččo oasálastit čoahkkimiidda riidduid geažil. Soames háve geavahit rávisolbmot sierralágán vugiid váidudit riidduid, nugo doallat sierra čoahkkimiid. Go buohtastahtát čuovvolusčoahkkimiiguin, de bovdejit mánáid bohtit dávjjit plánenčoahkkimiidda go joavkočoahkkimiidda, áššemeannodemiide dahje skuvlačoahkkimiida.

Veahkkálagaid bargat veahkkedoaimmain

Mánát háldit eallit nu dábálaš eallima go vejolaš. Go sosiálbargit gallestaddet ja seaguhit iežaset go eai dárbbáš, sáhtta dán oaidnit billisteapmin máná dábálaš eallimis. Sosiálbargi ferte gávdnat rivttes vuogi mo fuolahusmáná doarjut ja galgá leat deaivamis goas lea dárbu.

Muhtin mánát ja dikšut, erenoamážit sii guđet leamašan fuolahusas guhkit áigge, dahje sii guđet leat fulkkiid hálddus, eai dáhtu doallat oktavuoda mánáidsuodjalusbálvalusain. Dattege lea ain sosiálbargis ovddasvástádus mánnái ja ferte bealuštit doaimmas.

Muhtin sadjásašruovttut oaivvildit ahte galggašii eará systema mánáide guđet leamašan guhkkit áiggiid fuolahusas, juoga mii deattuha dábálašvuoda. **Sosiálbálvalusa ortnet lea byrokrahtalaš, badjebearráigeahččalas ja leat uhcán ressursat.** Hutkás profesjonealla olbmuid lea áddán uhcán sadji. Ressursa vátnivuodát ja riikkukeahtes bargovuogit sáhttet dahkat váttisiin addit mánáide daid vástádusaid ja dan veahki maid sávvet ja dárbbášit. Deaivvadeapmi veahkkedoaimmain sáhtta dagahit ahte mánná dovda iežas áibbas headjun. Áibbas moadde doaimmahaga ledje plánen vuđolaččat mo mánáid oažžut searvat mearrádusproseassaide. Mánáid vejolašvuodát beassat leat ovtta joavkkuin dahje leat mielde proseassas ovtta sosiálbálvalusain leat oalle smávvat.

Veahkkálagaid bargat veahkkedoaimmain

- Eanáš mánát hálidit nu dábálaš eallima go vejolaš
- Sosiálbálvalusat sáhttet dagahit dábálaš eallima váddáseabbon
- Sosiálbálvalus sáhtta maid muhtimin dovdat stroaŋggisin ja vuorjalassan
- ”Children Act” lea nuppástuhtán muhtun ášši-muhto ii buot
- Báikkálaš eiseválddit dárbbasit plánat mo mánáin eanebut beroštit
- Mánát muitaledje makkár olmmoš sin mielas lei dat `buot buoremus sosiálbargi`.

”Sii gáddet mu eallima stivrejit, muhto mun jurddašan: Ehpet dan gal daga”. (gánda,12)

”Mun navddán galggašeimmet dahkat olu eanet oažžut rievdaditt sin eallima dabálaš eallimii. Mii diehtit sii dárbbasit oadjebasvuoda, muhto duohtavuodas ii leat vuohki mo dán dahká. Fertet bargat buoremus lági mielde. Seamma láhkái go rivttes vánhen dagašii. Jus máná fuolahat almmat riskka, de han ii ealášii, amma ii”(biebmováhnen)

”Nugo dalle go hálida vuolgit nuoraidsearvá ja campinii, de fertet oažžut politiijjaduodaštusa buohkaide. Dát dagaha mánáid dovdat iežaset earálágánin ja leage dego duodašteamen ahte sii leat fuolahusas”. (biebmováhnen)

”Mu mielas dát fuolahusortnet dahká stuorra oasi servvodagas diekkárin ahte dárbbasa veahki, iige nuppe láhkái – danin go dovdet ahte eai leat návccat dahkat mearrádusaid, iige leat sihkkar dát automahtalaččat nuppástuva go deavddát 18 jagi”.(biebmováhnen)

”Mus eai leat goassege leamašan doarvá välljenvejolašvuodat”. (gánda,12)

Mo dál leš, okta dáid báikkálaš eiseváldiid maid mii guorahalaimet, geahčaledje álggahit proseassa ja lágidit mánáide ja nuoraide “mánáid ráđđádallanbeaivvi”.

Eanáš doaimmahagain eai leat mánáidustitlaš váidalanásahusat.

Buot buoremus sosiálbargi lea mánáid mielas:

- Sus lea buorre ádden-ja gulahallan attáldagat
- Ádde ollu, lea veahkkái ja fuolalaš
- Lea vuoiggalaš ja luohtehahti
- Lea positiiva
- Lea geargat hállat du ovddas
- Ja váldá du muhtimin olggos

Mánát namuhedje dávjá ahte sii eai diehtán ovddalgihtii goas sosiálbargit galge boahit sin gallestaddat. Orruleamen nu ahte eanáš sosiálbargit gallestaddet mánáid buoremusat mo alcceseaset heive dahje dikšáriiguin dahket diehto soahpamušaid. Sosiálbargit berrešivčče mánáiguin dávjjit ráđđádallat, ja galggašedje lea álkit joksat telefuvnnas sihke dikšuide ja mánáide.

Illustration by Ashley aged 8

”In dieđe lešgo dát garvimis, muhto mii eat goassege sáhte lohpadusa dahkat ahte mii eat goassege boade du ohat go dát lea min ovddasvástádus geahččat mo dus ain manná. Fertet dušše dohkkehit sis lea iežasat eallin ja eaige sáva sosiálbargiid oppa áigge šohkut sealggobealdi”. (sosiálbargi)

”Munnos lea goappásge riekteduodaštus. Ovdamearkka dihte jus mus lea miella čegget tealtá olggobeallái vistti, de feršešin jearrat lobi oazžut oadđit doppe. Feršešin jearrat sosiálbargis, ja son fas rievttis. Vihtta jagi manjá livččen várra oazžut fástádusa”. (gánda, 14)

”Ovttá láhkái sávva son iežas leat oassin bearrášis ja leage dan 95% áiggis....Muhto de deivet áššit mat jáhkkihít ahte son dat lea ovttaláhkái dat *ártegis ealli*. Nugo dalle go skuvlatuvrii áigo vuolgit, galggai jávkát moadde beaivve. Mun dadjen ”mun in sáhte dáhkidit don beasat vuolgit, go mus ii leat lohpi vuollái čállit- dat lea eatnát dahje sosiálbálvalus guđet mearridit”. (biebmodivššár

”Mo du mielas galggašii leat buorre sosiálbargi?
Ahte eai mearrit du ovddas ja guldalit go don hálat. Beasat hállat ollásit eaige gaskkalduhte du”. (nieida, 11)

”Mo lea dat buot buoremus sosiálbargi?

”Suinna sáhtát háleštit”	(gándaš, 10)
”Astá gullat go hálat	(nieiddaš, 10)
”Veahkeha ordnet du váttisvuodaid	(nieida, 12)
”Šiega”	(gánda, 12)
”Máhttit skalkošit lea oalle dehálaš	(nieiddaš, 10)

Diktit mánáid maid mearridit

Faktorat mat váikkohit manaid vejolašvuodaide ovdánbuktit oaiviliddiset

Mánnga faktora váikkohit mánáid vejolašvuhtii beassat leat mielde mearrideamen. Sivvan dáid faktoraide sáhttet leat erohusat mánáin, rávisolbmuin ja dilálašvuodain.

Faktorat mánáin sisttisdoallet maid erohusaid persovnnálašvuodas, áddejumi, man dásis máná lea, ahki ja ovddeš vásáhusat.

Faktorat rávisolbmuin sisttisdoallet maid erohusaid miellaguottuin ja gulahallanmáhtolašvuodain.

Faktorat dilálašvuodas sisttisoallá maid oadjebasvuoda dahje sihkarvuoda dási, konfliktta dási ja maid dát mielddisbuktá.

Seammás go sosiálbargit dájvja lohke ahte mearrádus máná searvamis ii lean dan duohken ahte árvvoštalle máná doarvái rávisin áddet, de lei goittotge sin mielas váttis čilget mo sii dán árvvoštalle.

Várra galggašivčče čielgasat njuolggadusat mo dakkáraš árvvoštallama dahká.

Deháleabbun lea bargat dainna oainnuin ahte mánát áddejit áššiid jus dáid albmáláhkái sijiide čilge, ovdalge gáibidit duodaštusa dasa ahte sii leat ádden.

Jus dagat rabas birra gulahaddamii, oadjebasvuodta ja ovttasbargu sáhttá veahkehit hirkmat ollu addit mánáide mielmearridanvuoigatvuoda.

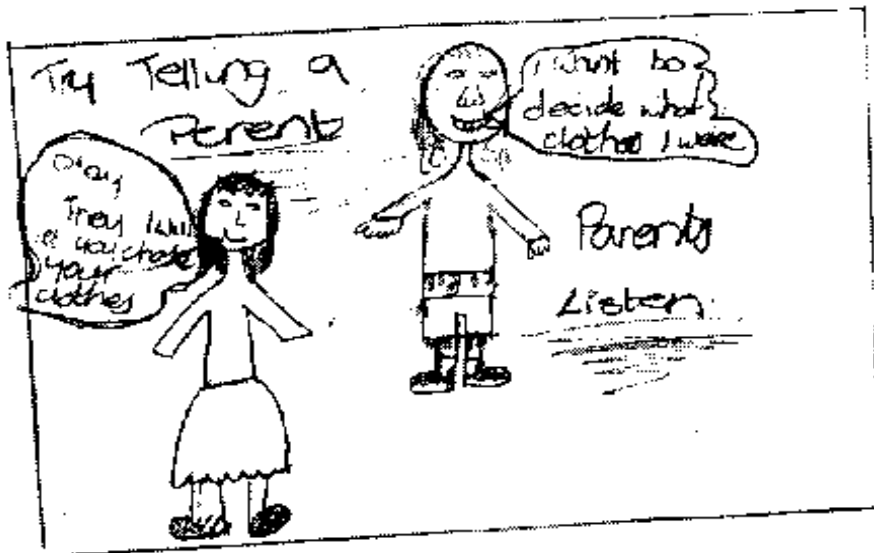

Illustration by James aged 9

Diktit mánáid searvat mearridemiide

Manne muhtin mánáid guldalit eanet go earáid?

- Leat mángga lágán mánát- iešvuolta ja vásáhusat
- Leat mángga lágán rávisolbmot – sin gulahallan návccat, man olu sii jáhkket iežaset gulahallat mánáiguin
- Leat mágga lágán dilit- leago mánná sajáiduvvan, dahje leago sus heahti
- Lea álkit mánnái gulahallat bearrašiid gos lea rabas ja dábálaš dilli ja gos luhttet nuppiide.

“Mun dieđán dán fáttá siskkobealdi leat iešguđetge lágán oaivilat maid mánát berresivčče diehtit ja man láhkái sin suodjalit”. (sosiálbargi)

“Mii leat buohkat iešguđetge “Heinz 57” seaguhusat, eatgo leat? Mutimat háallet ollu ja earát eai dáhto dadjat maidege”. (sosiálbargi)

“Mun jáhkán mii muhtumin eahpidat hálldašit go mánát daid áššiid oppanassiige - duohtavuohta”. (sosiálbargi)

“Go mun vuos dása hájánin, de áddejin. Mun oaivvildan, dađe mielde go rávásmuvat, de hálat eanet, amma nu? De dál lean hájánan hállat áššiidan birra. De dovddat iežat oadjebassan”. (nieida, 12)

Mánáid oainnuid árvvus atnit

Nu fargga go máná oaivil lea ovdánbuktojuvvon, de lea olu áššit mat dagahit man stuorra deattu bidjat dáid oaiviliidda:

- Man bures máná oaidnu lea ovdanbohtán
- Soabadallanceahkkis gaskal máná ja rávisolbmo oainnu
- Man ollu eará olbmot váikkuhit mearrádusaide
- Man stuorra bearráigeahču sávvet rávisolbmot doallat
- Máná ahki
- Makkár mearrádusain lea sáhka
- Man váttis dilis lea mánná

Man olu mánáid oaiviliid váldet vuhtii bohtá máná navccain ja oadjebasvuodas muitalit oaiviliiddiset. Man millosit rávisolbmot guldalit, ja man ollu mánát hálidit rávisolbmuid miela mielde bargat.

Gártá váttisvuhtan jus máná sávaldagat ja rávisolbmuid jurddašuvvon buorre vuotta mánnái, gártá riidogaskaoapmiin. Rávisolbmot geahččalit dávjá gávdnat vuogi mo mánnái addit hálddašemi ja surgat sin sihkarvuoda ovddas.

Vaikko mo de leš, mángga lágán mánát, rávisolbmuid láhttenvuogit ja man váttis dilis mánná lea, leat áššit mat mearridit loahpalaš bohtosa.

Jus máná oainnu hilggut, de lea oalle dehálaš čilget mánnái manne nu gárttai. Mánát áddejit ja dohkkehít ahte olu mearrádusat leat sin suodjalan dihte dahkon. Nuppe bealis leat olusat geat eai liiko rávisolbmuide guđet suddjejit *menddo* sakka.

Organisatorálaš ovddasfástádus sáhtta dagahit ahte ollu rávisolbmot fertejit `dušše dikšut iežaset áššiid`.

Man ollu rávisolbmot beroštit máná oaiviliin

Illustration by Emma aged 9

Vaikko rávisolbmot dihtet maid mánát oaivvildit, de eai alo sii beroštit das. Man ollu dás váldet vuhtii lea dán duohken:

- Mánáid máhtolaš- ja oadjebasvuohta
- Rávisolbmuid dáhttu guldalit go mánát hállet
- Jus lea riidu rávisolbmuid oaiviliid ádfus das mii sin mielas lea buoremus.

Lea hui dehálaš mánáide čilget manne juoga sáhttá dáhpáhuvvat ja manne *ii*.

“Jus mánás lea miella bargat juoidá mii rávisolbmo mielas ii leat heivvolaš, ahte nu miige eará livčče heivvolat, mo dalle barggat”?
“Muhtun muddui mánná galggašii beassat mearridit, ja muđuid sáhtášii soabadallat dahje juoga nu ge”. (gánda, 12)

“Mánnávuodas lea sáhka oktonassii birget, oažžut ovddasvástádusa ja oahppat. Dán fertejit rávisolbmot dohkkehit, uhcidan dihte dovdduid psykálaččeat dahje ovdánahttit váttu-muhto mánát ohppet iežaset boasttuvuodain nugo rávisolbmotge. Fertet addit vejolašvuodaid oadjebas rámmaid siskkobealde, vejolašvuodát mat eai váikkut sin menddo ollu go jurddašit ovddusguvlui”. (sosiálbargi)

“Alo lei sahka sis- maid sii oaivvildedje. Eai beroštan dás maid mun oaivvildin...Lei dušše mii *sin* mielas lei munnje buoremus. Mun livččen ieš sáhttán mitalit mo munnje lea buoremus, aiddo mo don diedát mo dutnje lea buoremus. Mun in dárbbáš, dahje muhtimin ges dárbbášan, muhto muđuid in dárbbáš earáid mitalit mii munnje lea buoremus”. (Gánda, 12)

Searvan oassin proseassas

Dan vuodul maid mánát ja rávisolbmot muitalledje oktan iežamet vásáhusain, nagodeimmet gávdnat muhtin dehálaš válđočuoggá buori lihkostuvvamii mánáid searvamis.

Searvan mearrideames lea dynamálaš **proseassa** mii sisttisoallá čilgehusaid, ráđđádallamiid, digáštallamiid ja ovttasbarggu. Ieš proseassa sáhttá leat seamma dehálaš go boadus, ja ollu mánáide lea buot deháleamus beassat searvat prosessii.

Dehálaš oasit oasálastinproseassas lea:

- * Hukset relašuvnnaid
- * Oadjebasvuohta ja áddejupmi
- * Diehtujuohkin ja ráhkkaneapmi
- * Doarjja ja beroštupmi
- * Gulahallan
- * Guldalit aktiivvalaččat
- * Válljen
- * Nákcet ovttasbargat
- * Čilgehus

Deháleamus lea ahte guldatat máná, ahte sii besset oaiviliiddis ovdanbuktit ja ahte ožžot doarjaga. Mánát dihtet ahte eai buot háviid ollášuhte sávaldagaidis vaikkovel servet ge mearrideamiide. Buot eanemusat hálidit **dialoga**.

Searvan mearrideapmái lea oahppanproseassa. Dađi eanet máná lea mielde, mađi dávjjit guladalat su. Rievdadeapmi lea proseassa mas guokte beali leat mielde; rávisolbmo áddejupmi máná kapasitehtas lassána dađistaga go máná hárvána ja rievdata oainnus makkárin ieš lea. Olbmot fuomášit dál ahte vel nuorat mánátge sáhttet searvat.

Čilgehus lea válđooassin. Čilgehusat ráhkkanahttet máná áddet eanet, ja searvat. Sii dárbbášit čielga ja áddehahti čilgehusaid olbmot geasa luhttet. Dehálaš áššit ávkkálaš gulahallamii leat; áigi, rehášvuohta, hutkás doaimmaid geavaheapmi, guldalit máná áigumušaid, aktiivvalaš guldaleapmi, persovnnálaš vuohki, duodalaš somá, persovnnálaš oaidnu, vuoiggalašvuohta ja searvevuohta.

Ollu mánáid mielas lea váivi dušše čohkkát ja háleštit. Eará doaimmat sáhttet dagahit proseassa sihke somábuin ja eanet miellagiddevažžan, njeaidit vuostehaguid, addit máná eanet vejolašvuođaid mearridit maid bargat, ja ráđđjet saji čiekŋaleabbo gažaldagaide. Bargu máná eallinhistorjjá birra sáhttá leat veahkin čielggadeapmái ja áddejupmái.

Rávisolbmot dárbbášit veahki luvvet iežaset dábaláš bargovugiin. Mearrádusa searvan gáibida ahte duostá riskka válđit. Dát dahká ahte máná oahpašii boasttuvuođaidasas, ahte válđá ovddasvástádusa daguidagainis ja oláha stuorát iehčanasvuođa.

Mo guldalit du: Searvan dego proseassan

- * Mearrádusasearvan lea áddjes bargu
- * Leat dehálaš áššit mat veahkehit máná oazžut guldalit su – numo doarjja ja luohttevašvuohta
- * *Searvamis* ohppet olbmot mo searvat
- * Dađistaga go mánná hárvána searvamii, de šaddá čeahpibun, ja rávisolbmot oidnet man ollu mánná nagoda áddet
- * *Čilgehus* lea váldosátnin searvamii
- * Muhtin áššit dahket álkibuin ságastallat – ovdamearkkadihte sárgun ja speallan
- * Rávisolbmot fertejit muhtimin `luohtilít` ja diktit máná dahkat feara maid – vaikkovel muhtimin mannáge boastut

“Mo doavvut sosialbargi gii mánáiguin bargá, álkkimusat sáhtta oaidnit maid mánná halida?

“Mu mielas galget háleštit singuin, leat ustitlaččat ja geahččalit oahpásnuvvat mánáiguin. Mun jáhkán ahte muhtin áigge geahčen, go bures leat oahppan du dovdat ja luhttet dutnje, de sáhttet dadjat` Na, mun lean muhtin áigge dán čiegadan, muhto mun duodas in hálit dáppe orrut` (nieiddaš, 10)

”Jus olmmoš gii lea áibbas amas munnje, galggašii mu ovddas maidege mearridit, de in liikošii dasa. Muhto lea áibbas ortnegis jus lea mu eadni, muhto ii vierro-olmmoš.” (nieiddaš, 8)

Mun jáhkán don fertet dovdat mánáidat hui bures ja leat rabas ja rehálaš nu guhkás go lea vejolaš.” (socialbargi)

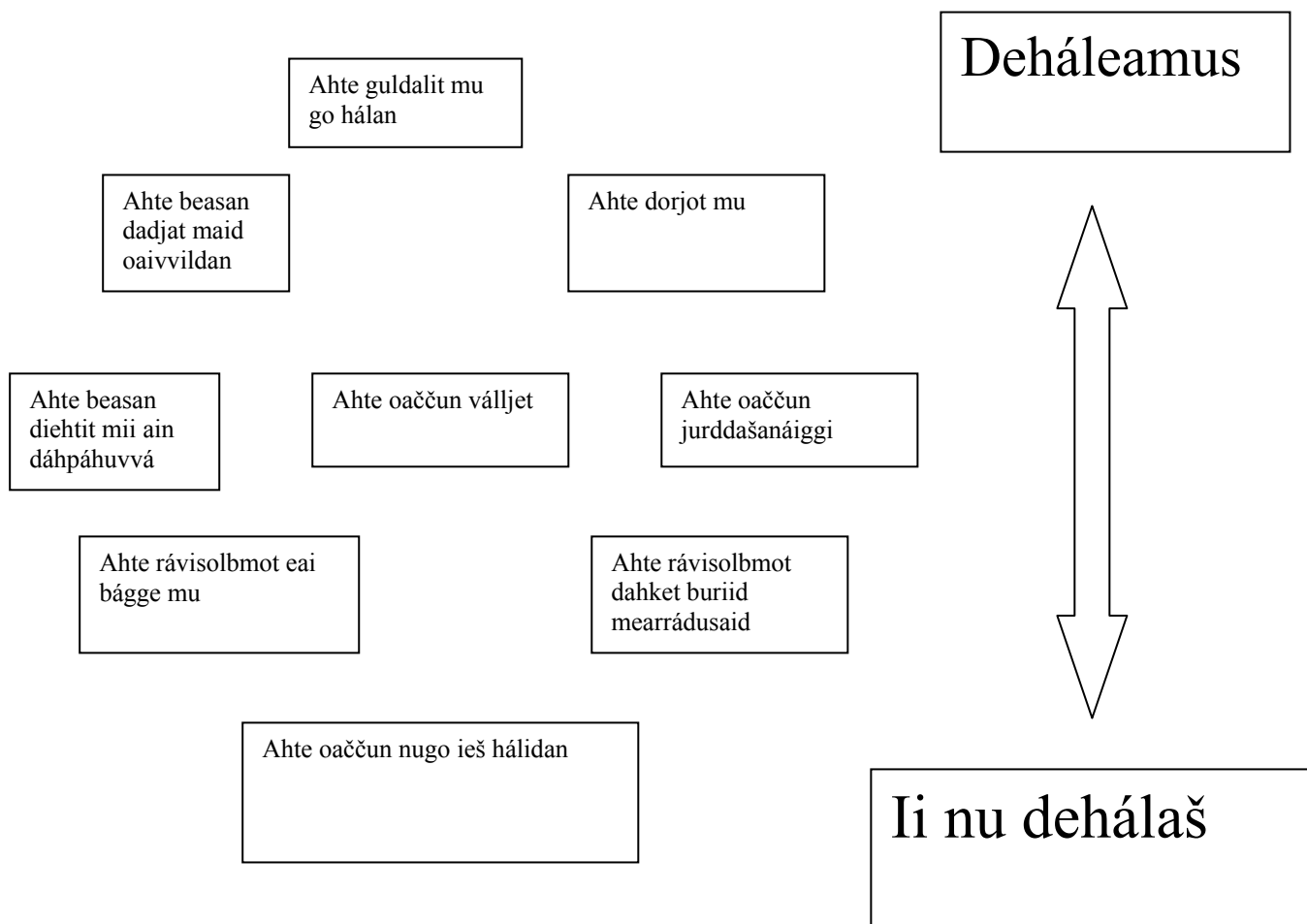
”Don fertet nannet máná iešdovddu ja njulgestaga oaidnit sin juohke beaivve vai šaddet nu oadjebasat ahte maidege dustet dadjat.” (biebmoadni)

Diamánttarangeren

Mii lea deháleamus ágga diktit máná searvat mearrádusaide?

Mii buvttimet ovdan ovcci ákka manne mána galgá gullot, ákkaid maid mánát ieža leat ovddidan midjiide jearahalladettiin. Mii siđaimet mánnájoavkku rangeret dáid dehálašvuoda vuodul. Eanáš joavkkuin lei hui ovttalágán loahppaboađus. Gaskameari oainnat vuolábealde. (Go siđaimet rávisolbmojoavkkuid seamma dahkat, de ledje bohtosat áibbas earálágánat.)

Mii lea máná mielas deháleamus

Ákkat dasa ahte guldalit mu – rangeren

‘Ovttá áššis goittotge leat ovttaoaivilis: ”oažžut nugo hálidat” ii leat nu dehálaš.....
Deháleamus ja ii nu dehálaš lea sullii seammá. `(gánda, 12)

‘Sáhttibehtet go mitalit manne guktot leaba bidjan ”oažžut nugo hálidan” ii nu
dehálašžan?’

‘Danin go lea ulmmeheapmi. It don hála olbmuiguin danin go hálidat buot maid
sávašit, amma nu?’ (nieddaš,12)

‘Na manin de dahkabehtet nu?’

‘Mun gal jáhkán nu dahket vai ožžot nugo hálidit, muhto dat ii leat deháleamus.
Beassat ovddidit oainnus lea deháleamusiid gaskkas, ahte gullet du. `(gánda,12)

‘Ii leat nu ahte mii boahtit deikke vai oažžut numo ieža hálidat. `(nieida,12)

‘Ja manin lehpet soahpan dasa ahte bidjat “ahte guldalit mu” bajimussii? `

‘Daningo dat lea deháleamus `(nieida,12)

‘Mu mielas lea “oažžut doarjaga” deháleamus, danin go jus lea juoidá maid hálidat
dadjat jađe balat dadjamis, de it goassege beasa dan ovddidit, ja dát váivvidivččii du
olles eallin agi. `(nieiddas,10)

‘”Oažžut numo hálidan” ii leat deháleamus, lea dat mii guoská mearrádusaide
...vuohki mo oažžut numo hálida. `(nieida, 14)

Manne mánát galggašedje beassat mearridit eanet?

Mánát dadjet sidjiide lea dehálaš beassat leat mielde mearrideamen daningo:

- Lea sin eallin
- Lea olu vuoiggalat
- Gártet buoret mearrádusat
- Fidnet eanet dieđuid ja máhttu
- Oahppá olu
- Miellidibuktá positivvalaš nuppástusaid

Rávisolbmot oaivvildit sullii dan seammá, muhto lasihit vel:

- Mánáin lea vuoigatvuohta ovdánbuktit oaiviliiddiset
- Jáhkkinis mánát dohkkehit álkibut juhkkovuvvon mearrádusaid
- Lasiha diehtujuohkima ja áddejumi buohkaide
- Dahká sin čeahpibuin
- Mánáid ja ollesolbmuid gaskavuodát buorránit
- Addá lotnolas ovddasfástádusa

Muhtin rávisolbmot oidnet hehttehusaid mánáid searvamis, numo nannet sin vuordámušaid, beahttit sin, ahte rávisolbmot masset stivrejumi, lassi riskka, mánát geat geavahit ovdamuniid ja mánát geat váivašuvvet digáštallamiid sisdoalu geažil.

Mo leš, eanaš rávisolbmuid mielas lea dehálaš oažžut mánáid mielde go galget mearrádusaid váldit. Go váldojit mielde doarjagiin, de sáhtá dát proseassa sihke ovdánahttit ja čeahpibuin dahkat máná.

Illustration by Claire aged 12

Manne galget mánát oažžut eanet dadjamaša:

Mánát muitaledje ahte sii berrejit oažžut eanet dadjamaša danin go:

- * Dát lea min eallin
- * Lea vuoiggaleabbo
- * Ovddida buoret mearrádusaid
- * Gávnnahit mii ain dáhpáhuvvá
- * Oahppá das
- * Sáhtta buoridit áššiid

Rávisolbmot dadje midjiide ahte mánáin galgá eanet dadjamaš danin go:

- * lea sin vuoigatvuohta
- * mearkkaša ahte dohkkehit mearrádusaid
- * mearkkaša ahte buohkat dihtet eanet
- * mánát ohppet searvat
- * sii čehppet
- * dát sáhtta buoridit máná ja rávisolbmo gaskavuoda
- * mielddisbuktá juhkkojuvvon ovddasvástádusa

”Mii lea du mielas ovdamunnin eanet beassat váikkuhit mearrádusaide”?
”Mu mielas lea hui buorre, go muđui han dovddašit iežat olggobealde, ja jus dahket mearrádusaid maid it hálit, de lea unohas”. (nieiddaš,9)

”Addá sidjiide ovddasvástádusa, amma, ja sii atnet luohttámuša mávssolažžan. Sii berrejit dovdat ahte eai sáhte du beahhtit go lea dákkár luohttámuš.” (biebmodikšu)

Hommat maŋŋá iskkadeami

Ii leat álki jorahit proseassa min bohtosiin strategijjan ovdánahttit bargovugiid ja praksii leat álki. Jos mánát ja nuorat galget eanet beassat váikkuhit mearrádusaide, de dárbbášit duohta geatnegasvuodaid, guottuid rievdadeami, hárbjehaddama ja njuolggadusaid máŋgga dásis.

Min doavva lea beassat váikkuhit rievdadusaide máŋggabealát doaimmain:

- **Seminára oahppat dieđuid addit ruovttoluotta.** Mii leat lágidan máŋga dákkár seminára ja bargobáji báikkálaš eiseválddiiguin; ja maid konfereanssaid gos mii muitalat iskkadeamet birra ja juohkit dieđuid ollesolbmuide mánáid oainnuid birra. Dát seminárat leat sisttisoallan hárbjehaddamiid mo kreatiivalaččat gulahallat mánáiguin, ja vel mo giedahallat riidduid gaskkal `mii livčče buoremus` ja máná jiena.
- **Viidásat analysat** searvama oassálastinminsttaris, ja faktorat mat váikkuhit mánáid inkluderenvejolašvuodaide, joatkkašuvvet. Mii doaivut dát analysa bohtá ávkin sihke viidásat dutkamii ja bargovugiide.
- **Váldoprinsihpat ja rávvagat mánáidsuodjálusbálvalussii.** Mis lea lagaš ovttasbargu báikkálaš eiseválddiiguin duohtandahkamis min bohtosiid, rievdaeames bargovugiid ja praksisa. Váldoprinsihpat ja ollu rávvagat leat čilgejuvvon dán raporttas (geahča vuolábealde).
- **Bagádus ja hárbjehaddanneavvut** ráhkaduvvojit geavaheaddjiide ovddidan dihte máná inkludereama mearridandusproseassaide.
- **Girjjit ja artihkkalat.** Čállojuvvot mealgat artihkkalat mat gusket mánáid searvamii mearridansproseassaide, sihke akademálaš ja praktihkalaš áigečállagiidda. Dasa lassin mii doaivut čállit girjji “Mánát háleštit mávssolaš mearrádusaid birra”.
- **Jienabáddi mánáid jienaiguin.** Mii leat bargamin mánáiguin ja nuoraiguin buvttadit jienabátti iskkadeamis, ja doaivvušimmet dát buktá eambbosiidda áddejumi dasa mo mánát jurddašit.
- **Njuolga bargoneavvut.** Mii ohecat doarjaga buvttadit ‘somás čuovvulan stohkosa’, ‘fáttá-govvakoarttaid’ ja ‘gearggat cealkka-koartta’ veahkin buori bargovuohkái.

Doaimmat iskkadeami vuodul

- Mii ain geahčadit dieđuid maid čohkkiimet olbmui ja oahppat das
- Mii leat ráhkadan listtu evttohusaiguin sidjiide geat fuolahit mánáid
- Mii buvttadit hárhaddanávdnasiid sidjiide geat barget mánáiguin
- Mii leat jodihan hárhaddankurssa sosiálbargiide ja biebmodivššáriidda
- Mii leat hutkan doaimmaid maid ollesolbmot sáhttet geavahit mánáiguin ovttas
- Mii bargat muhtun mánáiguin ja nuoraiguin ovttas ráhkadit jietnabátti masa báddet maid mánát dadje iskkadeami áigge
- Mii čállit girjji ja muhtun artihkkaliid iskkadeamet birra

“Somáš čuovvulanstohkosat” (gánddaš, 10)

“Jurddaš ruovttoluotta iežat vuosttaš čuovvulančoahkkimiidda... Jos sosiálbargi bođešii ja logašii ahte guokte vahkku geahčen galgá mis leat čuovvulančoahkkin, muhto mus lea dát stoagus mii čilgešii buorebut, mo orušii dát du mielas”?

“Dat gal livčče buoret go dan maid dábálaččat barget, go dušše diktet mu čohkkát das muhtin diimmubeale ja dušše ’bla bla bla...’ Mun dušše gávastattan”. (nieida,12)

Váldoprinsihpat

Dutkamet olis leat gávnahan 12 njuolggadusa mat berrešedje leat vuodđun movttidahttit mánáid ja nuoraid geat leat fuolahusas, searvat proseassaide mat gusket mearrádusaide.

Beroštupmi

Mánát ja nuorat sávvet eanet vejolašvuodaid cealkit iežaset oainnuid ja sii sávvet ahte gullet sin. Mánáin lea álkit háleštit iežaset oainnuid birra go dan maid ollusat gáddet. Mánát ohppet go oassálastet: de eambo sii servet, de stuorát lea vejolašvuolta ahte earát gullet sin.

Ráhkaneapmi ja doarjja

Mánát ja nuorat dárbbášit ráhkaneami, doarjaga ja movttidahttima buoremus lági mielde sáhttit searvat mearrádus proseassaide. Muhtun mánát eai leat hárvánan buktit ovdán iežaset oaivila, mánnga ollesolbmo eai leat hárvánan gullat mánáid ja muhtun fáttáid birra fas sáhtta leat erenoamaš lossat ja váttis hállat. Ollesolbmot fertejit fállat mánáide doarjjalaš beroštumi vai vedjet dadjat iežaset oaivila. Galggašii leat buorit vejolašvuodát oazžut advokahtaveahki.

Diehtu

Eanáš mánát ja nuorat dáhttot diehtit mo máná. Sii dáhttot oazžut čielga ja rehálaš dieđuidda movttidahttin vuogi mielde. Čilgehusat veahkehit mánáid áddet eambo, sáhttet dadjat iežaset oaivila, nannejit sin rolla go mearrádusat galget dahkkot.

Válga oassálastimis

Mánáin ja nuorain leat iežaset dárbbut, beroštumit ja oaivilat. Sii berrešedje ieža beassat váljjet goas ja mo čoahkkimat dahje gulaskuddamat galget leat. Válga nanne vejolašvuoda duohta oassálastimii. Sis galggašii ovdamearkka dihte eanet dadjamuš čuovvulančoahkkimiin: dáhttot go oassálastit, geat vel galget oassálastit, gos čoahkkín galgá dollojuvvot ja mo áigut oassálastit.

Mánáid ja nuoraid beaiveortnet guovddázis

Mánát ja nuorat leat sosiála searvelahtut geain leat sierra vuoigatvuodát. Sis leat iežaset áigumušat. Beaivválaš mearrádusat, nugo gosa sii mannet, mákkár ustibat sis leat ja maid sii barget, sáhttet leat seammá dehálačča go guhkit áiggi mearrádusat boahtteáiggiset birra.

Aktiivvalaš gulahaddan

Mánnga máná ja nuora dán agis lohke ahte dáhtošedje aktiivvalaš gulahaddanvugiid (ovdamearkka dihte doaimmat, sárgun, čállin, láirá, eallinhistorjjá bargu) dan sadii go dušše čohkkát ja háleštit – mii sáhtta leat láittas. Mánáid mielas lea somát searvat ságastallamiidda sosiálbargiin dahje čoahkkimiin jos geavahuvvojit doaimmat masa sáhttet searvat, ja jos olles proseassa livčče somát ja eambo **fleksiivva**.

Guoktenuppelohkái njuolggadusa mo diktit mánáid dadjat oaiviliiddiset

Iskkadeamet bokte gávnnaimet dáid guoktenuppelogi ášši dehálažžan go mánáin galgai leat eanet dadjamuš mearrádusaide

- Involvere mánáid áššiide – atte sidjiide vejolašvuoda buktit iežaset oaiviliiddiset
- Ráhkkanaste ja doarjja sin
- Atte dieđuid – mital mánáide mii dáhpáhuvvá ja mákkár válgaveavttut sis leat
- Divtte mánáid válljet mo dáhtošedje searvat
- Bija deattu dasa mii lea dehálaš mánái
- Gulahatta doaimmalaččat – geavat hutkkálas doaimmaid
- Leage rehálaš – ii ábut jos it *dáhto* ahte galgá doaimmat
- Leage vuoiggalaš – lea dehálaš mánáide diehtit ahte leat vuoiggalaččat gieđahallon
- Daga áššiid nu dábálažžan go vejolaš – mánát dáhttot dábálaš eallima
- Doalat bearasčatnastagaid
- Bargga ovttas searvevuodas
- Leage flesibel
-

“Jos máná jearaš, de galggašedje addit albma vástádusa ja eaige dušše dadjat, “in sáhte dasa vástidit”. (gánda, 14)

“Eanášat eai leat oaidnán dan gažaldaga válddálašvuoda birra, muhto baicca gážaldaga mearrádusváldima birra... Válddálašvuodas ii leat sáhka dušše oažžut iežat mielamiel – dat lea sahka seaguhit mánáid prosessii”. (sosiálbargi)

“Son (sosiálbargi) ii duodas beroš – goas mun deaivvadan iežan fulkkiiguin. Mun ohcalan fulkkiidan hirbmosit”.

“Man dávjá deaivvat sin”?

“Dál lea 4 jagi áige”. (gánddaš, 10)

Duohta geatnegasvuohta

Mánát ja nuorat gulahaddet buoremusat daiguin geainna leat huksen ovttasbarggu, gean dovdet ja geasa luhttet. Oassálastin mearrádus váldimii lea jođi ja ealli proseassa mii gáibida ahte joatká háhkat áiggi ja doarjaga mánáid ja nuoraid lagaš olbmui.

Vuoiggalašvuohta

Mánát ja nuorat dáhttot giedahallot vuoiggalaččat. Buohkat galggašedje gullot seammá ollu. Mánát ja nuorat seammá ruovttus galggašedje buohkat giedahallot seammaláhkái. Galggáši addot buori čilgehusat dasa manne juoidá sáhttá dahkkot ja eará fas ii.

Dábálažžan dahkat

Mánát ja nuorat dáhttot eallit nu dábálaččat go vejolaš. Sii dáhttot seammá friddjavuoda ja seammá vásáhusaid go ustibiin lea. Sii eai dáhto seaguheami sosiálabarggiin menddo maŋnit, dahje giedahallot nu ahte olggoštuvvojit ustibiin(omd. politiijaiskkadeami ovdal go besset ustibiid lusa). Mánaga máná, nuora ja divššára oaivvildit ahte galggaši addot eanet mearridanváldi bearrašiidda.

Doalahit bearašoktavuođaid

Mánaga máná dáhtošedje eambo searvat mearrádusaide mat gusket dasa ahte goas besset deaivat oappaid ja vieljaid, vanhemiid, fulkkiid ja ustibiid. Go mánát fárrejit odđa báikkiidde, de soitet dáhttot doalahit oktavuođa lagaš bearašiin ja ustibiiguin.

Oktasašvuohta

Mánáin lea buorit eavttut searvat mearrádusváldimii go lea buorre oktavuohta gaskkal máná divššáriid, vanhemiid ja sosiálbargiid. Oktasašvuohta ollesolbmuid gaska dahká gulahallama vejolažžan, ovttasbarggu, juhkojuvvon mearrádusválddi ja čielga rájáid mánái.

Fleksibilitehta

Mánáin ja nuorain lea dárbu giedahallot eankil olmmožin. Mánagasis mánáin, nuorain, divššáriin ja muhtun sosiálbarggiin, cuoiggudedje ahte sii oidne sosiálavuogádaga muhtumin gággán ja byrokráhtalažžan. Jos sosiálabálvalus dáhtoši geatnegahttit iežaset mánáid ja nuoraid mearrádussearvamii, de ferte ollu rievdaduvvot nu ahte vuogádat šaddá eambo fleksibel ja eanet bidjá máná guovddáži.

Dutkama rávvagat

1. Ásahusain galggašii leat dihto vuohki mo sihkarastit ahte mánná gullo nu ollu go vejolaš – ja sisdoallu berrešii leat:
 - Mearriduvvon vuoigatvuohta válljet hálidit go searvat čoahkkimiidda vai eai
 - Fuomášuhttit dadjamašvuoigatvuođa mearrádusaid ektui ja bohtosiid váikkuheapmái
 - Fállat mánnái olbmo, gean ieš vállje, doarjjan ja hállamii su ovddas
 - Politihkalaš geatnegasvuohta involveret máná ja sin divššáriid bálvalus geavaheami plánemii.
2. Berre addojuvvot vejolašvuohta mánáide geat leat divššu vuolde deaivvadit earáiguin geat leat seammá dilis.
 1. Berrejit leat ortnegat čielga molssašupmái eiseválddiin divššárii, go dat lea sávvamis.
 2. Vuđolaš dárkkisteapmi berrešii dahkkot njuolggadusain máná vejolašvuođain ijastit ustibiiddis luhtte, oktan gáibádusain iskat leago ustiba luhtte oktage kriminalitehtas dubmehallon.
 3. Muhtun mánnái gii leat bures ásaiduvvon guhkesáigásaš ásahussii, berrešedje eiseválddit árvoštallat galget go unnidit dahje heivehit earálahkáii daid formála čuovvulančoahkkimiid. (Soaitá maid leat dárbu čuovvulit biebmovánhemiid áddejumi ásahusa birra.)
 4. Doaibmaolbmui geain lea oddasvástádus plánet ja čuovvulit čoahkkimiid, berrejit movttidahttot dahkat čoahkkimiid eanet eahpeformálalažžan ja suohttasin mánáide.
 5. Njuolga bargu mánáiguin ferte leat čielgasit mearriduvvon oassi sosiálbargi doaimmas, masa lea dilli, oahpahus ja rivttes neavvut.
 6. Divššárat berrejit oažžut vejolašvuođa oahpahussii iešguđetgelagán beliin mánáid oasselastimis mearrádusain ja rájáidbidjamis.

“Mu mielas lea suohtas go sosiálbargi boahdá ja jearrá mánáin “lea go buot ortnegis?” ja ahte sii besset háleštit iešnassi – dat lea buorre. Ii mihkege leat čihkkojuvvon gitta uvssaid duohken šat, ja nu gal leamaš menddo ollu... Lea buorre go mánát besset háleštit, leamaš menddo ollu mii lea dáhpáhuvvan gitta uvssaid duohkin”.
(biebmodivššár)

Dutkamuša ávžžuhusat

- Fertejit leat čielga njuolggadusat dasa mo mánáid sáhtta gullat, e. e.:
 - Vuoigatvuohta searvat čoahkkimiidda vai ii
 - Vuoigatvuohta gullot ja beassat hástalit bohtosiid jos it leat ovttaoaivilis
 - Vuoigatvuohta doarjagii dahje ášševuoddjái čoahkkimiin
- Mánát ja divššárat berrejit oážžut vejolašvuoda oassšlastit bálvalusaid plánemis.
- Berre leat vejolaš “mánáide geat leat geahču vuolde” deaivvadit.
- Divššáriin livčče galgan leat stuorát vejolašvuolta dahkat mearrádusaid.
- Njuolggadusat berrešedje rievdaduvvot nu ahte livččii álkit mánáide beassat ijastit ustibiiddiset luhtte.
- Čuovvuleapmi galggašii eanet fleksibel mánáid várás geat leat bissevaččat ásahuvvon.
- Berrešedje leat vuogit mo dahkat čoahkkimiid ráfáleabbon ja suohtaseabbon mánáide.
- Sosiálbarggiin berrešii leat eambo oahpahus ja doarjja mánáiguin bargat.
- Divššáriin berre leat oahpahus heivehuvvon bearášmearrádusaide ja njuolggadus ráhkadeapmái.

“Mii leat leamaš lihkolaččat geat easkka leat ožžon diekkár dieđu go” gávdnet čovddosa ovttas.”

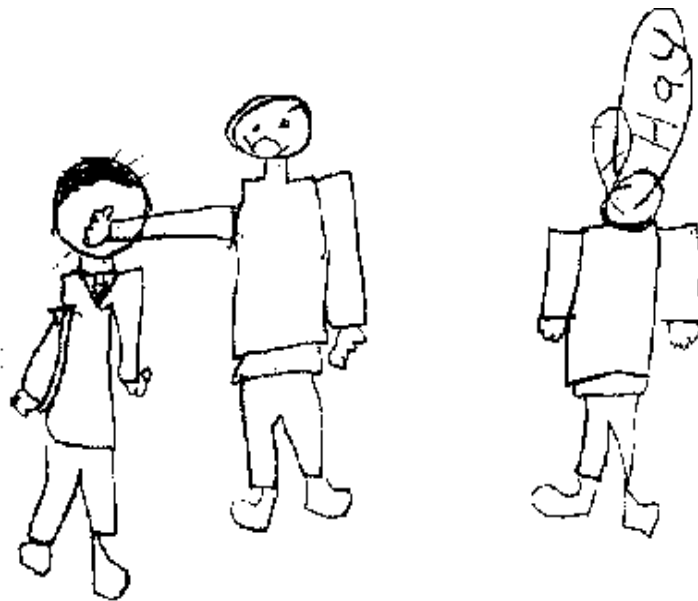
Sosiálbargi logai ”mun in hálit mearridit juoidá maid mii diehtit ii boađe doaibmat. Go biebmovánhemat ja dat rivttes vánhemat dovddadit – dis lea nubbi nuppi telefuvdnanummir – gávdnet čovddosa ovttas.” De jos mánná lohká “mus lea miella deaivat eatni odne” de sáhtát riŋget ja dadjat “du mánás lea miella oaidnit du odne, lea go dus dilli deaivat su?”, ja dat doaibmá ollu buoret dán láhkái”. (Biebmodivššár)

Dutkamis duohtadillái

Go dát njuolggadusat ja rávvagat galget duohtan dahkkot, de lea dehálaš smiehttat maid sáhtát ovddidit eaŋkil olbmon ja mánásuodjalusa ovddas gos barggat. Bidjat prinsihpaid doibmii gáibida doaimmalašvuoda máŋga dásis

- Ráhkadahttit áigumušaid ja doaibmaplánaid mánásuodjalussii
- Strategiijjat bidjat sániid doibmii
- Hárjehaddanbagadus
- Oahpahus
- Ressurssat

Lea movttidahtti go buot čieža eiseválddit geat serve min iskkadeapmái, leat bidjan doaimmaid johtui ovddidan dihte mánáid vuoigatvuodaid dahje ášševuoddjebálvalusaid, dahje lea ovddidišgoahtán njuolggadusaid nannen dihte mánáid oassálastima.

If you see this stop it.
Help them.

Illustration by Ian aged 9

“Lei go somá ráhkadit girjji”?

“Dat lei álkit ja in dárbbášan hállat, go mun ráhkadin muitalusa govvagirjjiin. Mun liikojin dasa hirmat bures, det lei munnje ávkin ja jos šáddá váivi, de sáhtán dušše geahčastit girjjis ja de loktan mokta.”. (nieiddaš, 10)

“Sáhttet go sosiálbargit veahkehit du dadjat dan maid hálidat”?

“Juo, muhtun láhkái – jos leat dovdan sin guhká”. (nieiddaš, 9)

“Mun jáhkán ahte buoremusat liikojit vuoiggalašvuhtii”. (biebmodivššár)

“Mu mielas galggašedje guldalit buohkaid seammá láhkái.” (gánda, 12)

“Jos mánná ii ... Dat dušše vuoigná, borrá ja oadđá. Dat ii leat eallin” (biebmodivššár)

“Galggášii guldaluvvot vaikko man boaris de leš... Mun in beroš agis, jos ležžet váttisvuođat de galggašit guldaluvvot vaikko mo de leš. Dat ii sáhte leat nu ahte jos leat 8 jagi de ii leat nu váralaš, amma ii”? (nieida, 12)

“Nu go mun ballagoađán go galggan vuolgit gosa nu go in dovdda daid olbmuid... Mun dovden dego váldojin eret eatnistan ja in goassege šat galgan su oaidnit fas”. (gánda, 11)

“Dat ledje mánga ášši mat eai goassege dáhpáhuvvan – ovdamearkkadihte ahte mun dáhtton oaidnit vieljan ja oappán oktii mánuš, nu ii šaddan goassige, mun deiven sutno oktii juohke guđát vahkku. Mun hálidivččen orrut divššáran luhtte, muhto dan gal in sáhte”. (gánda, 14)

Giitu...

Mii hálidat giitit buot mánáid ja rávisolbmuid geat oassálaste dán iskkadeapmái, ja buohkaid geat veahkehedje rávvagiiguin ja iskkadeami praktihkalaš čadahemiin dahje ruovttoluottadieđihemiin ja neavvuid buvttademiin. Giitu báikkálaš eiseválddiide geat dikte min čadahit iskkadeami iežaset guovlluin: Bridgend, Rhondda Cynon Taff, Caerphilly, Torfaen, Blaenau Gwent, Monmouthshire ja Hereford ja Worcester (Herefordshire ossodat). Loahpalaččat, giitu ásaheapmái Nuffield, geat váimmolaš doarjagiin dahke dán vejolažžan.

Jus hálidat eanetdieđuid, válldes oktavuoda:

Nigel Thomas
International Centre for Childhood Studies
University of Wales Swansea
Singelton Park
Swansea SA2 8PP
Tel/fax (01792) 295767
Epoasta: n.thomas@swan.ac.uk

Giitu buohkaide geat serve dán iskkadeapmái ja buohkaide geat veahkehedje min.

“Mun jáhkán ahte jos eat guldal mánáid, de bohtet šaddat ollurávisolbmot geain ii leat iešdovdu ja iešárvu. Sii bohtet jáhkkit ahte ii oktage guldal sin, de manne beroštit hállamis, ii han oktage beroš”. (sosiálbargi)

“De lea dehálaš munnje searvat mearrádusaide danne go... dat lea *mu* eallin”. (nieiddaš, 8)